

ФОРМАЛНА, МАТЕМАТИЧЕСКА И ПРАВНА ЛОГИКА В ПРАВОПРИЛАГАНЕТО (ТЕОРЕТИЧНИ И ДИДАКТИЧНИ АСПЕКТИ)

Изабела Петкова*

“Централният проблем в теорията на познанието винаги е бил и все още е проблемът за растежа на знанието”¹

Анотация

Методите на формалната, математическата и правната логика са едни от най – модерните средства, използващи научното познание(чрез съответните аргументи), които биха могли да се ползват успешно от студентите по право, действащите адвокати, съдиите и академичната общност, както и от много други категории лица, когато прилагат вече посочените техники досежно същите. Тази статия има за цел да предостави различна гледна точка по отношение на тези методи, както и да утвърди теорията, че тази част от научното познание е едно от най – могъщите, а също и едно от най – значимите достижения, продукт на човешкия ум.

Ключови думи: формална логика, математическа логика, правна логика

Abstract

Scientific methods of Formal logic, Mathematical logic and Legal reasoning are one of the modernist resources of thoughts and arguments that can be used successfully by law students, lawyers, judges, academic community and many others when applying already stated techniques of legal reasoning, formal and mathematical logic. This article aims to provide a different point of view of these methods and also to improve the theory that this part of the science knowledge is one of the most powerful, and also one of the most significant achievement, made by the human mind.

Key words: Formal logic, Mathematical logic, Legal reasoning

---

* Студент по право (четвърти курс, редовно обучение) в Юридическия факултет на ПУ „Паисий Хилендарски“
1 Маринов, М. Логиката на науката и методологията на Карл Попър, Университетско издателство „Св. Климент Охридски“, с. 16. Цит. по: Popper, K. “Conjectures and Refutations”, Routledge Classics, 2002, p. 226.

I. Проблемът за границите на научния растеж и логиката като път към познанието

Образованието е неизменна част от човешкия живот. И не, защото да се образоваш е равностойно на задължение, а защото придобиването на нови умения е досежно свързано с утвърждаване на миогледа и ценностните разбиpания по пътя към самоусъвършенстването. Във времена на прекомерна информираност, гладът за знания се усеща по-силно от всякога. Причината за това е, че количеството информация е изместило знанието. А фактите са изместили мисленето, като процес на изграждане на асоциативност и обоснованост.

Техниката за реализиpане на знанието трябва да е адаптивна, да показва критичност, а не наслоен формализъм, да използва методите на научния анализ и да е следствие от експерименталните опити за проверка на дадена теория. Само тогава наученото ще има смисъл на придобито всеобхватно умение за разрешаване на зададен проблем, в това число и правен казус. Образованието без знание е път без изход за масата на учащите и следователно оттук произтича общата задача да се промени утвърденото статукво в дидактическата сфера, като се предизвика растеж на знанието.

За решаването на даден казус или задача има множество различни подходи. Едни са с по-малък коефициент на полезност, а други с по-голям. Но, за да се разбере кой е най-оптималният вариант и съответно да се приложи даден метод, първо трябва да се види общата идея. т.е. необходимо е да се изясни универсалната цел, която си поставя логиката и по-какъв начин, като наука, допринася за развитието на аналитичното мислене.

Фундаменталната цел на това научно познание е да достигне до истината, до правилното умозаклучение. Някои автори я сравняват с граматиката: „Така, както граматиката указва правила, на които речта е длъжна да се подчинява, така логиката ни указва закони, на които трябва да се подчиняват нашите умозаклучения, за да са правилни.“² И още тази наука освен потвърждаване на истинността на дадено твърдение, следи и за комплексното избягване на грешки, отстраняване на неточности и неутрализиpане на повторения.

Изучаването на логическите аспекти в правото спомага за подобряване на юридическата култура, задълбочено познание на правните понятия и уместното им прилагане в практиката.³ За да може една дидактика да е успешна, тя трябва да дефинира формализирани, но интуитивно ясни представи. А примерите, с които борави да са базирани на емпиричния опит.

---

2 Челпанов, Г. „Учебник логики“, Научная Библиотека, Москва, 2010, с. 4. <http://stavroskrest.ru/sites/default/files/files/books/chelpanov_logika.pdf>

3 Кискинов, В. Правната система, част I – Онтология и методология, Университетско издателство „Св. Климент Охридски“, 2006г., с. 508.

Обучаващите се трябва да вземат за изходна точка на техните знания процесите по оформяне на специфичната правна логика, както и самостоятелната методология за осъществяване на процеса на правоприлагане, обективно създадена като нормен регулатор на комплицираните обществени отношения.

II. Правна логика и математическа логика⁴

Правната аналитика се основава първоначално на принципите на формалната логика, а в следствие се обособява като специална юридическа логика. Фундаментите на новото разделение са разработени и утвърдени от доктрината и практиката. Така сформирания правна логика цели абстрактност и формализиране на базови понятия, които да улеснят тълкуването и прилагането на правните норми.

Математическата логика⁵, от своя страна, се стреми да спомогне процеса на изследване на природните закономерности, да улесни разрешаването на функционални проблеми и да въведе рационалност там, където властват измерения на неопределеност. Тази област на човешкия интелект е свързана с природните закони, с подредеността на хаоса и е основа на множество науки като например модерната логика, където експресията на понятията се представя със средства, водещи началото си именно от математиката. Както тя се стреми да установи порядък в числения ред на пространствата, така правото цели да постигне социален стабилитет.

Обединяващото звено на двете мисловни категории и тяхна изходна точка е формалната логика. Ако в обучението на студентите се добави и изучаването на правилата на първоизточника, т.е. на формалната логика, а след това се приложат и знанията от съответните дялове, те ще се научат да анализират систематично. Защото правото е съвкупност, в която взаимосвързани са множество норми и за тях трябва да се мисли в определена последователност. И, ако формалната логика е дала начало на правното мислене, както е дала начало и на математическото, може да се допрат двете подразделения, за да се изучават продуктивно и целенасочено научните закони.

---

⁴ Използвам термина „математическа логика“ и в широк смисъл. Традиционно математическата логика се разделя на четири поддяла: обща логика и теория на моделите; теория на множествата; теория на изчислимостта; теория на доказателствата и конструктивна математика. Използвайки определени стратегии за търсене, излизам от приложното поле на математическата логика и прилагам и комбинаторни методи.

⁵ Priest, G. „An introduction to Non – Classical Logic”, Cambridge University Press, New York, 2008, p. 29.

<<http://emilkirkegaard.dk/en/wp-content/uploads/An-Introduction-to-Non-Classical-Logic-From-If-to-Is.pdf>>

Фигура 1.1. Схемa, отразяваща генетичната връзка между формалната логика и изхождащите от нея правна, и математическа логика.

III. Практически пример

1. Казус

*А и Б сключили договор. След време възникнал спор между тях относно тълкуването на клаузи с неясно и двусмислено съдържание. Конвенционалните методи не помогнали при тълкуване на спорните клаузи от договора. Страната А настоявала да се приложи правилото *contra proferentem*, тъй като двусмислието не произтичало от предложени от нея договорености. На това твърдение Б възразявала, че тълкувателното правило *contra proferentem* е относимо само и единствено за отношенията търговец – потребител. Изтъквала и факта, че страните нямали специалното качество – търговец, по смисъла на ЗЗП, и правилото не следва да се прилагало срещу нея, тъй като формално няма неравнопоставеност между страните.*

Моля, обосновайте или отречете прилагането на правилото за отношенията между равнопоставени субекти на гражданското право?

2. План за решение

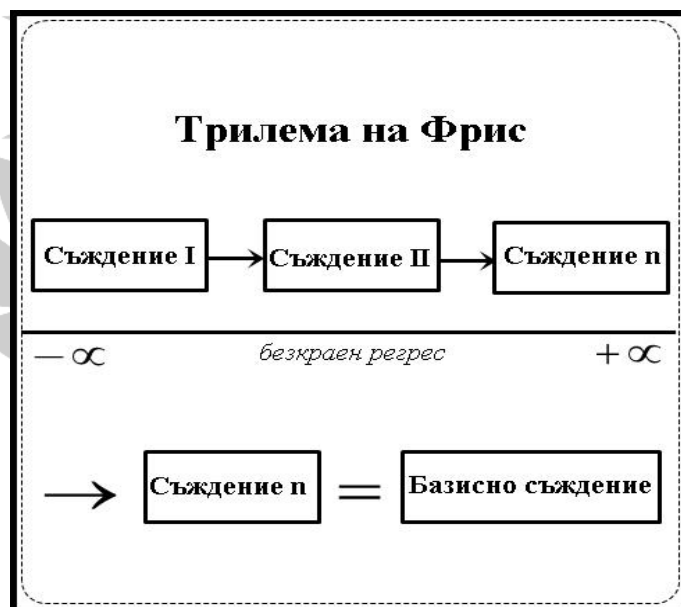
Зададеният казус ще се анализира триизмерно. Първо ще се тръгне от първоизточника – формалната логика⁶, след това ще се изхожда от математическата⁷ и най-накрая ще се видят аргументи, и от правната логика.

⁶ Зинovieв, А., Логическо програмиране“, София, 2016г., с. 8.
<<https://store.fmi.uni-sofia.bg/fmi/logic/zinoviev/lp/lp-20160527.pdf>>
⁷ Пак там, с. 3.

3. Аргументи от формалната логика - „Трилема на Фрис“ и „Метафора на Попър за благото“.

3.1. Трилема на Фрис

В трудовете на немския философ Якоб Фрис централна тема е въпросът за обосноваването на научното знание.⁸ Според него, за да не се приемат съжденията на науката „догмагично“, трябва да се обосноват. Самата аргументация трябва да се направи чрез рационални доводи - това означава, че едни съждения могат да бъдат аргументирани само от други съждения, те на свой ред - от други и да се стигне до безкраен регрес. Ако тези две възможности не спомогнат, има трета – психологизмът, т.е. възгледът според, който съжденията могат да бъдат изводими не само от други съждения, а и от сетивните възприятия. Всяка проверка на една теория трябва да спре до едно или друго базисно съждение, което анализиращият решава да приеме. От факта, че едно базисно съждение е възприето и утвърдено днес, не може да се заключи, че то ще се приема за такова и утре. Обединяването и затвърждаването на едно базисно понятие не е неизменчиво. Напротив, процесът е динамичен и не търпи статика, за да може да отговаря на променящите се обстоятелства в окръжаващата среда.

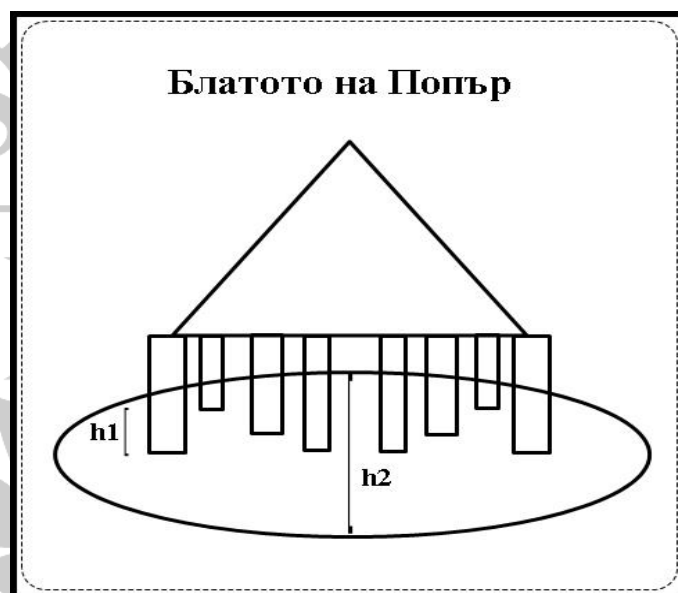
Фигура 1.2. Схема, показваща Трилемата на Фрис.

⁸ Маринов, М. Цит. съч. с. 16.

3.2. Метафората на Попър за блатото

„Науката не се основава на скално дъно. Смелата структура на нейните теории се издига сякаш над блато. Тя наподобява наколно жилище. Коловете се забиват надолу към блатото, но не към някаква естествена или „дадена“ база. Когато преустановим опитите си да забиваме коловете все по-надолу, това не е защото сме достигнали до твърда основа, ние просто спираме тогава, когато сме удовлетворени, че те са достатъчно стабилни, за да поддържат сградата, поне за настоящия момент.“⁹

Самото блато няма дъно, тъй като съжденията на опита са резултат на конвенции. Те не отразяват никакво обективно зададено състояние на анализираната среда – решението да се приеме дадено базисно съждение за истина е резултат единствено от взаимната договореност на учените. Попър изтъква, че емпиричната база на науката е обективна, но тя е обективна само доколкото е интерсубективно договорирана, а не в смисъл, че представя вярно обективната действителност.

Фигура 1.3. Схема, показваща метафората на Карл Попър за блатото.

Проверката на една теория, която е строго общо съждение, според Попър е възможна единствено като се проверяват нейните следствия. Тези следствия се дедуцират от теорията с помощта на началните условия, които са базисни съждения. Проверката се извършва, като се открива дали следствията на теорията се явяват базисни съждения или са отрицания на базисни съждения.

---

⁹ Пак там, с. 18.

3.3. Прилагане на аргументи от формалната логика

– Хипотеза, подлежаща на проверка

„Ако за едно тълкувателно правило би могло да се установи, че спомага за изясняване на повече от едно конкретно обществено отношение, то правилото ще се приложи и извън обичайната му сфера на действие.“

– Начални условия

- „Страните са физически лица.“
- „Условията в един договор са включени по настояване на една от страните.“
- „Самите клаузи са едностранно наложени и не са били предмет на преговори.“
- „Клаузите водят до неравнопоставеност.“

– Извод

В казуса са налице зададените като критерии за верификация начални условия. Оттук следва, че правилото ще се приложи и за отношенията между равнопоставени гражданскоправни субекти.

– Базисно съждение

Правилото се прилага за отношенията между равнопоставени страни, т.е. базисното съждение е равнозначно на изведеното следствие. Иначе казано, базисното съждение се изравнява с изведеното следствие.

4. Аргументи от математическата логика

4.1. Евристики

Методологията на специалистите в дадена област демонстрира изграденото им познавателно поведение, водещо до намиране на приемливо решение, независимо от множеството вариации. Експертите използват търсене, но не в цялото пространство, а в негова ограничена част: юристът анализира няколко възможни основания, математикът извежда формален апарат за построяване на модели.

В дейността си учените следват субективни правила¹⁰, които насочват търсенето към онези части на пространството на състоянията, които наподобяват на предпоставки, изглеждащи по-вероятни от други в същия клас.

---

10 Shapiro, S. "The Oxford Handbook of Philosophy of Mathematics and Logic", Oxford University Press, p. 301.
<<http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.464.6584&rep=rep1&type=pdf>>

Тези правила се наричат евристики (от гръцки „*heuristics*“ – намирам) и са предмет на изследване в теорията за конвенционалния изкуствен интелект.

Евристиката е стратегия за изборно търсене в пространството на състоянията. Тя ограничава търсенето в практически обозрими части на измерението, които изглеждат перспективни, имат по-голяма вероятност за успех, базиращ се на обективни причини и емпиричен опит.¹¹ Рестрикцията на пространството е свързана до голяма степен с използване на отраслови знания за естеството на задачата. За това, преди да започнем да разсъждаваме върху даден казус, е наложително да се замислим по какъв начин да ограничим търсенето на отговора и да формираме по-пълноценно, и избирателно умозаклученията си. Не трябва да забравяме, че научните методи са средство за формализиране на процеса на решение, докато евристиките внасят интелект в този формализъм.¹² Симбиозата между логическите закономерности и евристиките е умение, за което е нужна прецизност. Защото именно знанието е двигателна сила за промяна на правопорядъка, а стойността на наученото, на изразеното мисловие, остава наследство за вечността.

4.2. Конкретни методи за стесняване обхвата на търсеното решение

– Метод на изчерпващото търсене (*exhaustive search*)

Този универсален метод предполага пораждане на всички потенциални решения и проверка за допустимост на всяко едно от тях. Генерирането на множеството от възможни комбинации се извършва чрез анализ на зададеното и вида на допустимите решения. Съществено за практическата реализация на метода е да се избягват ненужните повторения. Изчерпващото търсене има смисъл, ако множеството от възможните решения на задачата е крайно, т.е., ако подлежат на генериране и проверка краен брой варианти на решения. Тогава по принцип може да се вземе всеки един от потенциалните отговори от конкретното множество и да се провери дали удовлетворява изискванията на задачата.¹³

В случай, че се търси оптималното решение, се въвежда функция (целева функция, критерий за оптималност, критерий за качество на решението), която дава възможност за оценка на решението. Изборът на оптимално решение се базира на сравняване на стойностите на целевата функция за всеки един генериран отговор.

---

11 Василева, М. „Дискретни структури“, Министерство на отбраната - НВУ „В. ЛЕВСКИ“, Факултет „Артилерия, ПВО и КИС“ Шумен, 2008г, с. 107. <<http://shu.bg/tadmin/upload/storage/725.pdf>>

12 Люгер, Дж. „Искусственный интеллект“: стратегии и методы решения сложных проблем, IV-е издание, пер. с англ. - М.: Издательский дом "Вильямс", 2003, 27-55. <<http://alt-future.narod.ru/Ai/luger.htm>>

13 Василева, М. Цит. съч., с. 102.

Изчерпателното изследване на всички възможни решения гарантира оптималността на получения резултат.

Нека в конкретния казус се приеме, че може да има определен брой крайни решения, които трябва да се оценят. За да се улесни приложението на метода, ще се зададе целева функция, която да е измерител за проверка. Критерият за качество на решението ще са следните съображения:

- изчерпателност на аргументите , което ще се означава с X ;
- декларативно описание на нормативната уредба, което ще се означава с Y ;
- константна съдебна практика, която ще се означава със Z ;

Целевата функция ще се означава като C и ще е равна на сумата(Σ) от трите зададени критерия: изчерпателност на аргументите, декларативно описание на нормативната уредба и константната съдебна практика:

$$C = \Sigma = X + Y + Z$$

Започвайки с анализа на предполагаемите решения, ще се избират съзнателно само такива, които биха покрили изискванията на зададената целева функция. В случая тя е гарант, че ангажираният с решаването на задачата ще се придържа към определени изисквания, за да може изведеният отговор адекватно да отговаря на рестрикциите.

– Метод на клоните и границите (търсене с връщане, *backtracking*)

Вариант на метода на изчерпващото търсене, при който се генерират не всички възможни, а само част от потенциалните решения с цел намаляване на пространството на търсене. Отхвърлянето на варианти става на базата на евристики, използване на допълнителни условия, анализ на възможните решения и др.¹⁴

В тази ситуация се използва следният подход: Вместо да се генерират всички мислени решения, това се прави само за част от тях. Най-целесъобразно е да се използват евристики, за да се проучи как обикновено правоприложителят решава сходни казуси. Кои са относимите правни норми и дали някои от допълнителните условия, ако има такива, не могат да стеснят обхвата на решенията.

---

¹⁴ Василева, М. Цит. съч, с.105.

Ще се приеме, че елементите, нужни за решение на зададения казус са обединени в три множества:

- изчерпателност на аргументите, което ще се означава с X
- декларативно описание на нормативната база, което ще се означава с Y
- константна съдебна практика, което ще се означава със Z

Понятието „множество“ е първично в математиката и не може да се дефинира чрез други понятия, но въпреки това може да го определим като съвкупност от обекти, които се наричат елементи на самото множество.¹⁵ Множеството се задава чрез изреждане на елементите му, като се вземе предвид, че елементите на едно множество са неповтарящи се. Самите множества се състоят от елементите условно означени като: $x_1, x_2, \dots, x_k$. Тогава, за да зададе отделните множества: X, Y и Z , анализаторът трябва да изреди техните елементи, заградени във фигурни скоби и съответно отделени със запетая.

$$X=\{1,2,3\}; Y=\{1,2,4\}; Z=\{1,2,5\};$$

Следва да се направи анализ на множествата, за да се разбере кои техни съставни елементи не са обичайни.¹⁶ Тоест те рядко, по изключение биха довели до посочения в казуса резултат. Този метод би могъл да се аргументира и с генерализиращите теории за причинно-следствената връзка, доминиращи в гражданското право.

Оставяме елементите на трите множества, които са константно установени и след това правим обединение на множествата, ако изразите са числови или пък конкатенация на два низа, т.е. обединяването им в общ низ, ако изразите са нечислови. Конкатенация (съединение) на думите a и b ще наричаме непосредственото записване на b след a и ще означаваме като ba :

Ако $a=a_1...a_n$; $b=b_1...b_m$, то $ba=a_1...a_nb_1...b_m$.

Идеята тук е, че трябва да има определена последователност в структурирането на решението - то трябва да се подчинява на обективно зададени критерии. Още, в правото се цели да се намерят онези елементи, които са обичайни за правопораждането на даден юридически факт.

¹⁵ Хаггарти, Р. „Дискретная математика для программистов“, ТЕХНОСФЕРА, Москва, 2003, 45 – 52.
<https://vk.com/doc4262442_336381124?hash=49151ff6d255ade3f6&dl=21fe42aeab2f54c964>

¹⁶ Cover, T. M., Thomas, J. A. “Elements of Information theory, Second Edition”, Wiley Interscience, 2006, p. 372.
<<http://staff.ustc.edu.cn/~cgong821/Wiley.Interscience.Elements.of.Information.Theory.Jul.2006.eBook-DDU.pdf>>

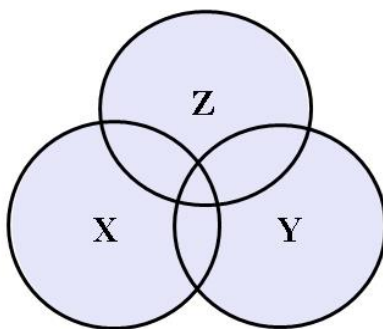
Ако те не бъдат установени, ще се промени търсенето с нов обхват, вече изискващ откриване на контрадикторните¹⁷ елементи на обичайното, общоустановеното.

Обединението $X \cup Y \cup Z$ на множествата X , Y и Z се състои от елементи, които принадлежат поне на едно от множествата:

$$X \cup Y \cup Z = \{x | x \in X \vee x \in Y \vee x \in Z\}$$

Ако $X = \{1,2,3\}$; $Y = \{1,2,4\}$; $Z = \{1,2,5\}$; то $= X \cup Y \cup Z = \{1,2\}$.

Използвайки обединение, правоприложителят би могъл да разгледа няколко сходни казуса. След това да намери общите елементи, а по този начин и да установи кои решения противоречат на дадена теория, т.е. те са потенциални фалшификатори на изведената теза или, иначе казано водят до нейното опровержение.

Фигура 1.4. Схема, показваща обединението на множествата X , Y и Z .

5. Аргументи от правната логика

5.1. Уводни думи

След като вече бяха използвани методи от формалната логика, както и от математическата, за да се стесни обхвата на търсенето е време казусът да се реши чрез използване на правна терминология. В заобикалящия ни свят има много явления и събития, които са взаимно свързани, не са случайно устроени и могат да се предвидят. Изучаването на закономерностите спомага за критичното мислене и аналитиката на проблема, и трябва да стане аксиома за всеки учащ.

---

¹⁷ „контрадикторен“ - състезателен.

Математиката не може да измести юридическото познание, тя само допринася за правилното му разбиране, внася точност и отваря кръгозора за неограничения брой на вероятностите. Всеки юрист трябва да има способността да се ориентира в динамиката на промените в законодателството¹⁸. За това е нужна широка обща култура, която да не покрива само наученото в университета¹⁹. А, напротив да го допълва и обогатява, предизвиквайки желание за професионално себеутвърждаване.

5.2 Възможно ли е тълкувателното правило *contra proferentem* да се приложи в отношенията между равнопоставени гражданскоправни субекти?

– Обща характеристика

Фразата „*contra proferentem*” идва от латински език и означава “*срещу предложителя*”. Например, когато условията в един договор са включени по настояване на една от страните, всяка неяснота в клаузите отнасящи се до тези условия, ще се тълкува срещу интересите на този контрагент, който е настоявал за установяването им. Това правило се прилага само, ако конкретните клаузи са наложени едностранно от единия договарящ и съответно няма да се прилага, ако те са били предмет на преговори между двете страни.

Правилото *contra proferentem* се прилага също при договори с общи условия и адхезионни договори. В тези случаи, обвързаните страни имат неравни права при договарянето и, за да се намали неравнопоставеността, всяко съмнение относно прилагането на клаузата се зачита в полза на страната, на която е била наложена.

В континенталната правна система, правилото е установено в Принципите на европейското договорно право²⁰ и е било многократно обект на тълкуване от Съда на Европейския съюз в Люксембург. Така например с Решение С - 618/10 от 14 юни 2012 г.²¹, СЕС се произнася, че националните съдилища не следва да допълват неравноправните клаузи с цел да отстранят порока в договореностите. При съмнение обаче съдът има право да тълкува тези клаузи по благоприятен за потребителя начин във връзка с всички останали клаузи на договора, като вземе предвид вида на стоката или услугата предмет на конкретния договор. У нас тълкувателното правило е закрепено в чл.147, ал.2 от Закона за потребителите, като израз на хармонизация на националното законодателство с производното право на ЕС – директивите в областта на потребителското право.

18 Harison, J. Practical Logic and Automated Reasoning, Cambridge University Press, 2009, p. 23.

<<https://docs.google.com/file/d/0B-UzMn1HD-3MNDloVkZ5UHN4aUE/view>>

19 Кискинов, В. Цит. съч., с. 144.

20 Чл. 5:103 от ПЕДП – „При съмнение в значението на договорна клауза, която не е индивидуално уговорена, се предпочита тълкуването ѝ във вреда на страната, която я е предложила.”.

21 Решението е достъпно на официалния сайт на СЕС. <<http://curia.europa.eu/>>

Някои юрисдикции на общото право са кодифицирали *contra proferentem* като способ за тълкуване. В това отношение може да се посочи Калифорнийския граждански кодекс от 1872 г., § 1654, който казва: „в случай на съмнение (...) езикът на договора трябва да се интерпретира най-строго срещу страната, която е причинила съществуването на неяснотата.“²².

В „*Interpretation of Contracts*“ *четвърто издание, стр. 261, Sir Kim Lewison* казва, че „срещу предложителя“ може да се разбира по три начина:

- Срещу лицето, изготвило документа като цяло;
- Срещу лицето, изготвило конкретна клауза;
- Срещу лицето, на което клаузата дава привилегии;

Contra proferentem

The person who prepared the document as a whole

?

The person who prepared the particular clause

?

The person for whose benefit the clause operates

Фигура 1.7. Схема на възможните значения на правилото "contra proferentem".

В делото *Andrews Bros Ltd v Singer Cars [1934] 2 KB 363*, ищецът се съгласил да закупи няколко нови коли „Singers“ от ответника. Договорът съдържал клаузи, които покривали всички „условия, гаранции и задължения, произтичащи от законите, общото право или др.“. Една от доставените коли не била нова и била използвана на пътя. Ищецът отказал да продаде тази кола, а ответникът от своя страна оспорил, че конкретна клауза от съглашението, сключено между тях, му предоставя ефективна защита и му дава право да доставя и употребявани коли. В частта, която описвала условията за продажба на стоката, изискването тя да отговаря на описаното се изключвало. Съдът се произнесъл, че клаузата не е валидна, защото не покрива загубата на ищцовата страна от несъответствията.

²² <<http://law.justia.com/codes/california/2005/civ/1635-1663.html>>

²³ Jones, L. Introduction to Business Law, Oxford University Press, p. 173.
<<http://197.14.51.10:81/pmb/DROIT/1439033846.pdf>>

Изискването доставените коли да са нови е изрично условие, което е уговорено чрез общи преговори, а не такова което да подлежи на автономията на волята само на една от страните. За това правилото *contra proferentem* ще се използва срещу тази виновна страна, която се опитва да се позове на една съществуваща неяснота, за да извлече полза срещу своя контрагент.

– Приложение

От горепосочените аргументи, изведени от съдебната практика, може да се заключи, че обикновено правилото за тълкуване *contra proferentem* се използва, когато една от страните има надмощно положение в правоотношението спрямо другата страна. Или, иначе казано налице е хипотезата на отношения търговец– потребител. Тоест „търговецът“ е тази страна, която е по-силна икономически, което накърнява принципа на равнопоставеност. Икономическата доминация, несъмнено влияе и на правната, защото за по-слабата страна, остава само изборът да се съгласи да приеме така предложените и условия, или да не го прави. Но дори да избере втората възможност и да не възприеме определените договорености за нея положението на висящност, може също да доведе до негативни последици, а това е така тъй като еднородните сфери на влияние се управляват от едни и същи норми. Несъгласието с дадено предположение, не гарантира на лицето, че последващите договори от този тип, ще бъдат в негов интерес. Даже, обратното е по-мислимо, например общите условия на браншовите организации съвпадат по повечето пунктове. В този случай, забавата на лицето да сключи съглашение, тъй като то е разчитало на по-добри условия с друг съдоговорител, може да доведе до разочарованието му от неуспеха на реализацията им. Оттук следват следните подизводи:

- Сходните хипотези не водят до качествена промяна в правоотношението.
- Икономическият доминус става и правен, налагайки неясни клаузи, можещи да се интерпретират по повече от един начин.
- Замяната на един съконтрагент с друг в същата сфера, не променя изходната позиция на целящото трансформация лице – то остава по-слабата икономически страна.

За да може да се установи равновесие в правоотношението и да се защити страната, от която не произтичат клаузите будещи съмнение, от *probatio diabolica*, се въвежда правилото *contra proferentem*. Тоест то е в полза на „потребителя“, а не на „търговеца“.

- **Може ли правилото да се приложи в отношенията между равнопоставени гражданскоправни субекти?**

Правилата за тълкуване се установяват, за да улеснят правоприложителя в произнасянето по един правен спор. Тоест това е мисловен процес, чрез който се установява смисълът на правен текст. Важно е да се уточни, че предмет на самото тълкуване е изясняване смисълът на правни норми.²⁴ А тълкуването на договорни клаузи винаги се основава на анализ на обективно поставените цели от договарящите.

Тълкуването в правото представлява свободна творческа дейност. Правилата, начините на тълкуване и субектите, които го извършват са неограничени и са резултат от развитието на юридическата практика. От факта, че методологията е неограничена се подразбира, че липсва цялостна нормативна уредба на този процес. Щом това е така, може да се заключи, че неустановяването на едно правило за определена хипотеза по изричен начин, не означава непременно, че то не може да се приложи и за други, регулирани от правото обществени отношения.

За да се приложи обаче даденото правило, трябва то да влезе в пропорционална обвързаност със следните граници на тълкуването:

- 1. Правни принципи – конкретният начин на тълкуване да отговаря на широко застъпени правни принципи, възприемани от практиката и доктрината. които да аргументират обоснованото настъпване на правомерни правни последици.**

При способа *contra proferentem* правоприложителят трябва да отстои принципа на равноправие между страните по дадено правоотношение и принципа за справедливост в гражданското право. В отношенията между равнопоставени контрахенти, изходното равноправие трябва да се изследва, защото внасянето на неясни клаузи, нарушава иначе изначалното равновесно състояние между страните. Тук не може да се говори за икономическа доминация, но това не означава, че доминация изобщо няма. Внасяйки двусмислени клаузи, които да могат да се тълкуват нееднозначно, дори и след прилагането на конвенционалните методи за тълкуване, говори че едната страна се е опитала да промени баланса на договорните правоотношения, решавайки еднолично да внесе неопределеност по спорни въпроси. А оттук тези спорни хипотези да се решават в нейна полза.

---

²⁴ Ташев, Р. Теория на тълкуването, Сиби, 2002г, 20-35.

2. Мотивите на законодателя

Тук трябва да се установи по безспорен начин, че неясното съдържание на дадена клауза поставя в неизгодна позиция страната, която не я е предложила и обратното - в полза е на оферента. В ситуацията на договорна връзка между равнопоставени субекти на граждански правоотношения, трябва да се открият относимите правни норми и да се види дали те са в съответствие с волята и на двете страни по правоотношението. Ако едностранната воля на предлагащата страна, не е в съответствие с желаното от другата, то тогава правилото *contra proferentem* е приложимо.

3. Целта на законодателя

За разлика от ситуацията търговец – потребител, където важат множество специфични правила, имащи задача да защитят по-неблагоприятно поставената страна, в хипотезата на равнопоставени съдоговорители правилото за тълкуване *contra proferentem* би могло да се изведе като основно правило, а не само като една малка част от многопластовия набор от права в първата възможност търговец – потребител. Тук правилото ще защити тази страна, която не е потъпкала договорното статукво чрез действия в обратен смисъл на насочеността на волите на контрахентите.

4. Обем на правните норми

Правните последици, настъпващи за страната, която не е отговорна за двусмислието на договореностите, ако обосновават неправомерна тежест, допълнителни задължения, отказ от права следва да се тълкуват като такива против волята и, и съответно да се прогласят за недействителни. Откриването на такива закономерности в отношенията на равнопоставени страни, е напълно мислима хипотеза и реално отразява типичното за оборота. Тъй като задачата на правото е да следва динамиката на обществените правоотношения следва, че правилото *contra proferentem* – може и трябва да се прилага в отношенията между равнопоставени субекти на гражданското право.

5. Чуждият опит

В Англо-американската правна система изучаването на предмети свързани с логическите науки е залегнало в самото обучение. Математиката е факултатив, тоест не е задължителна, но се упоменава в статистики на различни неправителствени организации, че във факултети, в които се изучава като предмет, излизат много по-адекватно ориентирани дипломиращи се. За юристи занимаващи се с патентно право и данъчно право е належаща.

Самата Асоциация на юристите в Америка излиза със становище, че най-важната част от обучението на всеки новопъстъпил е да се научи да мисли аналитично²⁵:

Вие трябва да търсите учебни курсове или други преживявания, които да Ви ангажират към критично мислене относно важните въпроси, да предизвикват възраженията Ви и да подобрят толерантността Ви към изменчивостта. Вашето юридическо образование ще изисква да структурирате и оцените аргументи „за“ и „против“ дадени твърдения, за да са допустими за обоснован дебат. Доброто юридическо образование ще Ви научи как да мислите като адвокат, докато аналитичните умения и тези насочени към разрешаването на даден проблем, изисквани от юристите, не са фундаментално различни от тези, за които наемат останалите специалисти. Чрез Вашият опит в правното училище ще развиете и усъвършенствате тези значими умения, но Вие също трябва да напуснете юридическия факултет с приемлив, добре развит набор от аналитични способности и такива, насочени към разрешаването на даден проблем.

Много често казусите, давани по време на следването са учебни. Те са измислени с цел да покрият знанията по даден предмет, но не отговарят коректно на обективната действителност, където проблемите са комплекси, покриват различни клонове на правото, а това усложнява и тяхната същност. И още повече приемните изпити за правните факултети - **LSAT**(Legal System Admission Test за САЩ) И **LNAT**(National Admission Test of Law за Великобритания), които дават достъп до всички правни факултети, включително и Харвард²⁶, са разделени на няколко части. Първите, от които са логически задачи. Но биха могли да се определят и като задачи от Комбинаторика.

В Европейското правно образование не се изучава математика. В Стария континент има друга тенденция, и тя е да се въвеждат бакалавърски и магистърски проограми едновременно в две направления – право и икономика, т.нар. **EBLE**(European Bachelor in Law and Economics)²⁷ и **EMLE** (European Master in Law and Economics)²⁸. Известно е, че романо-германската правна система е в постоянен процес на взаимодействие с прецедентната правна система. Когато дойде времето за преосмисляне на традиционните разбирания за обучението по право и се отбележат положителните страни от иновативното мислене, тогава би могло да се даде прогноза, че след години и в Европейските юридически факултети, ще се изучават повече точни науки, начело с математиката. Защо да няма и **EBLM**(European Bachelor in Law and Mathematics) и **EMLM**(European Master in Law and Mathematics).

25 <http://www.americanbar.org/groups/legal_education/resources/pre_law.html>

26 < <http://hls.harvard.edu/dept/jdadmissions/apply-to-harvard-law-school/taking-the-lsat/> >

27 < https://www.dcu.ie/prospective/deginfo.php?classname=EPL&originating_school=62 >

28 < <https://www.uni-bonn.de/studium/vor-dem-studium/faecher/law-and-economics-bachelor>>

29 < <http://www.uu.nl/masters/en/law-and-economics> >

6. Новите пътища в обучението в Юридическите факултети

Правото е наука, която не търпи застой. Тя се развива постоянна, а за това спомага здравият ум на практиците, но и идеализма на новаторите. За да се реализират хора, които да допринесат за положителна промяна в стагнацията на възприятията е нужно да се приложат нови техники в обучението им. Теоретичното образование трябва да е самоцел на всеки студент, за да може да реализира истински познания в последващата си практика. А самата теория е важна, защото изгражда систематични връзки и налага юридическата терминология, която трябва да бъде усвоена от всеки. Тя е един нов език, който има множество правила и още повече изключения от тези рестрикции. Това аргументира и становището, че към заложения учебен план трябва да се добавят повече дисциплини, които да са насочени към аналитичната дедукция.

STUDIA
IURIS